

МБОУ «Столбинская основная общеобразовательная школа им.А.И.Новгородова»

Учитель начальных классов – Юмшанова Любовь Петровна.

Описание открытого урока.

ТУРУЙА ЭЙГЭТЭ. ЖУРАВЛИНЫЙ МИР.

Сыала: туруйалар олохторун кытары билиһиннэри, айылҕаны кыт ары алтыһы эйгэтигэр харыстабыллаахты к сыһаннаһыны үөскэти.

Соруктара/

Тулалыыр эйгэҕэ тапталы иити.

Болҕойон, соптоох эппиэти биэрэллэрин ситиһи.

Болҕойон истэн уонна кумаҕыттан кырыһар дьобурдары сайыннары.

Кыһыл кинигэ өйдөбүлүн билиһиннэри.

Кинилэри өлөрөр, тыытар сатамат диэн сүрүн санааны үөскэти.

Туттуллар тэриллэр;

Кумаҕыттан кырыллыбыт кыталыктар, үрүн туруйалар.

Туруйалар араас көрүннэрин уруһуйдара.

Магнитофон а туруйа санатын иһитиннэри.

Видео, телевизоры туттуу.

Экологтар андаҕардара.

1). Теманы арыһы (Малыш в лесу) кассета тыаһаты.

үтүө күнүнэн, оҕолор уонна учууталлар, бүгүн “Тулалыыр эйгэ» урогар кэлэн мустан олоробут. Урукпут тематын аата туох диэн буолуоҕай, таайын эрэ?

«Туруйа эйгэ».

А) Мин Остуолба сүрүн оскуолатын алын кылаас учууталабын. Аатым суолум Юмшанова Любовь Петровна. Мин бэйэбин билиһиннэрдим, аны эһигини кытта билсэххэин.

Истиэххэин эрэ. Биһиги самаан сайыммытын санаан ааһыабын, бу бытарҕан тымныыга . Айылҕабыт кэ рэтин эриэккэһин туох барыта күүтэбитрб. Ойуур иһигэр дьаарбайа сылдьабыт.

- Чэ, эрэ, истиэххэин. (туруйа санатын иһитиннэри).

2). Уруок сыалын билиһиннэри. Уруок сүрүн чааһа.

Урукпутун сабалыырбытын көнүллээн. Биһиги бүгүн аһаҕас урукка туруйа эйгэтин кытта билсэххэпит.

Туруйалар тустарынан элбэҕи билиэхпит - көрүөхпүт.

Онон урукка болҕомтолоох буолуохха наада. Урукка араас интэриэһинэй түһүмэхтэр баар буолуохтара.

Оҕолор хоһоон ааҕыылара.

Чэ, бэйэбитин кытта билсэхэ таарыйа хоһоон этэн көрүөххэ. Ким туруйалар тустарынан хоһоону билэрий? Баһаалыста сабалыыбыт.

ТУРУЙА.

Кутаҕа дуурдаах,

Дьэбэҕэ дьыэлээх,

Баҕа баһылыга,

Чоху тойоно,

Суодаҕар сото,

Дьондоҕор атах,

Куйаабыл моой,

Субуйа тумус,

Субан туруйа.

Маарыйа кэрийэ

Хааман кынтайан

Чуордук кыланар.

КЫТАЛЫК.

Кырыылардаах тумустаах,
Кырааскалаах атахтааах,
Кынтаҕаркаан быһыылаах,
Кыталыкпыт барахсан
Харалдыктаах кырдаллара
Көтөн кэлэн түспүтэ.
Чабыл күнү туругурда
Ырыа-тойук туойбуга.

ТУРУЙА.

Туруук-туруук туруруук
(үөһэ халлаан оройунан
Туруйа үөрэ ааспыта
Саман сайын ахтылҕанын
Ыллаан ильдэ барбыта
Күһүн ааһыа, кыһын бүтүө!

Эмиэ сааспыт көбөрүө!.

Телевизор нонүө ыалдыттааһын.

Б). Эһиэхэ телевизор нөнүө Ыалдыттыыллар Остуолба сүрүн оскуолатын 3 кылаас үөрэнээччилэрэ.

- үтүө күнүнэн учууталлар уонна оҕолор. Биһиги Остуолба сүрүн оскуолатын 3 кылааһын үөрэнээччилэрэбит. Мин – Горохов Павелбын, мин – Слепцова Машабын.

Баҕарабыт уруокка болҕомтолоохтук уонна көхтөөхүк кыттаргытыгар.

Мин Томская Айыынабын. Кыталык туһунан тугу билбиппин – көрбүппүн кэпсиэм.

- Кыталык Саха сирин саамай кыраһыабай маанылаах көтөрө. Кыталык !% ! муус манан буолар. Тумса, атаҕа кыһыл өннөөх. Ол да иһин кылбаа манан кыталык диэн өрүү туттуллан эрдэҕэ.

Кыталык үрдүгэ 120 – 140 см. Тыһылаах атыыр бэйэ-бэйэлэригэр маарыннаһаллар.

Кыталык оҕо сылдьан түүтэ кугастыны, ардыгар манан ол эрэри төбөтүгэр кугастыны бэлиэлэрдээх буолуон сөп.

Кыталык сөбүлээн уулаах, бадарааннаах сиргэ үөскүүр. Ыам ыйыгар көтөн кэлэр уонна балаҕан ыйын иккис аһаарыгар диэри сылдьар. Кыталык 6-7 сааһыттан ситэр-хотор.

Анарын хаһан да уларыппат. Иккиэн биир уйаҕа олохсуйаллар.

Сымыыт баттааһына бэс ыйын саҕатыттан саҕаланар, 1-2 күөхтээх кыһыллыны бээтинэлэрдээх сымыыттанар. Төрөөбүт кыталыктар ыйдарын ааһыылара кынаттарыгар уйдарар буолаллар. Кыра эрдэхтэринэ төрөппүттэр иккиэн аһаталлар.

Саамай уһун айаны кыталыктар көтөллөр Саха сириттэн соҕуруу Кытай Янцзы өрүһүгэр дылы. Биһиги улууспутугар кэлэн аһаллар. Кыталыктар көтөн эрэллэрин 3 километр ыраахтан көрүүххэ сөп.

Кыталык үнкүүтүн көрбүт киһини дьоллоох киһи диэн ааттыыллар. Кыталыктар бэйэлэрин уйаларын көхтөөхтүк хамсаныылаах соҕустук көмүскэнэллэр. Ыты, кырсааны, оннооҕор бөрөнү чугаһаппаттар.

Ол гынан баран кыталыктар сылтан сыл аайы аҕыйаан иһэллэр. Аҕыйаан иһэр биричиинэлэринэн буолаллар/

Күөллэр бадарааннара кууран хаалыылара.

Айылҕабыт киртийииттэн.

Айаны тулуйбакка өлүүттэн.

Баһартан.

Кинилэр аһылыктарынан буолаллар үөн – көйүүр, балык, кутуйах, баҕа, чыычаах сымыйтара.

Кыталык Саха сиригэр, Аан дойдунан Кыһыл кинигэҕэ киирбитэ.

Киниэххэ харыстабыллаахтык сыһыаннаһа.

Өлөр -өрөр сатамат.

Көрсүөххэ диэри.

В). Видеокассета көрдөрүү.

Ити Айыына – Кыталык Саха сиригэр уонна Аан дойдунан Кыһыл кинигэтигэр киирбит диэтэ.

- Ким этиэҕэй Кыһыл кинигэ диэн тугуй?

- Кыһыл кинигэ диэн айылҕа аҕыйаан- сүтэн эрэр көрдөрүө, хамсыыр- харамайдары бэлиэтиир кинигэ. Кыһыл өн тугу көрдөрөрө буолуой? –Тохтоон, өлөрүмэн-өрүмэн , кинилэр айылҕа маанылаах көрдөрөрө-харамайдара диэн.

Г). Эмиэ Остуолбаҕа ыалдьыттыбыт.

4 туруйа көрүүгэ уйаланар уонна сымыйттыыр. Саамай үрдүк туруйанан буолар индийскэй (глобуска көрдөр) Индияҕа олохсуйар 180 см – 1м80см., Любовь Петровнаҕа 20 см-нан үрдүк, саамай кыра уңуохтаах – красавка диэн ааттаах туруйа, уһуна 97см эрэ. Онтон саамай уһун үйэлээх Япония туруйата (Японияны глобуска көрдөрүү).Кыталык 61 сааһыгар тийэ олохсуйар. Саамай кылгас олохтоох красавка 27 сыл олорор.

Д). Учуутал бэсиэдэтэ/

Таҕа туруйа – серый журавль – улахан көтөр. Ыйааһына 4 киилэ, үрдүгэ -125 см.

Кынатын сараттаһына 2-м-тэн таһа буолар. Хаар ууллуута Саха сиригэр кэлэр 2-1 сымыйты сымыйттыыр. Күһүн балаһан ыйыгар туруйа үөрэ, муннуктуу кэккэлээн, собуруу дойдуга көтөллөр. Саха сиригэр

Өлүөнэ, Өлүөхүмэ, Алдан өрүстэрин таһыгар уйаларын тутталлар. Биһиги улууспутугар таҕа туруйаны уонна үрүн туруйаны – кыталыгы көрүөххэ сөп

Хотугу Америкаҕа (глобуска көрдөрүү) олохсуйаллар Канада туруйалара. Ону таһынан дьикти киһи сөҕөр төбөтүгэр саһархай баттахтаах венценоснай туруйалар бааллар.

Санаран көрүөххэ эрэ, венценоснай венец – сибэккини тулалыы өрөн таһаарыы.

Туруйалар – айылҕа маанылаах көрдөрөрө буолаллар кинилэри харыстыабын.

- Экологтар диэн кимнээбий, билэбит дуо?

Тылы быһаарыы.

ЭКОЛОГ диэн грек тылыттан үөскээбит тыл . ЭКОС - дьыэ диэн, ЛОГОС – наука.

Ол аата дьыэ науката . Дьыэ диэн этэллэр – биһиги тулалыыр сирбит- дойдубут, хамсыыр- харамайдарбыт, үүнээйилэрбит. Биһиги сахалар айылҕа оҕолоро буолабыт, бары сибээстээхпит.

Билигин биһиги айылҕаны харыстааччылар буолабыт – АНДАҕАР этэн көрүөбүтүн.

Чэ, туруоххайын, АНДАҕАР этэбит.

Мин айылҕаны өйдүүргэ кыһалла сатыбын.

Мин айылҕаны хаһан даһаны алдьатыам, бааһырдыам суоҕа.

Мин айылҕаны ыраастык тутуобум, бэйэм кэннибиттэн сыһырддыам суоҕа.

Мин айылҕаны харыстыыр дьонно көмө лөһүөм.

Мин айылҕа туһалааһы оноро сатыам.

Мин айылҕа доһоро буолуом.

Бу күнтэн ити ылыммыт андаһарбытын толоро сатыахтаахпыт.

Е). Сынһалан -музыканын үнкүү.

Творческой үлэ/ кумааһыттан кырыһан оригами оноруу.

Интеллектуальной творческой оонһуу.

Көтөр санатын таайыы.

Чэийн, эрэ түмүктүүр викторинабытын ытабын, билбит билибитин кытта үллэстэбит. 2 хамаандажа хайдабыт.

1 сорудах/ Хамаандаттан тахсан Туруйа туһунан көмүскээһин.

Саха сиригэр ханнык туруйалар үөскүүллэрин, Уруһуйу талыы тажа, хара, канадскай, кыталык, Ким түргэнник талар эбитий ?

2 сорудах/ Биһиги улууспутугар ханнык туруйалар кэлэн ааһалларый ? (Уруһуй талабыт). (тажа уонна кыталык.)

3 сорудах/ Илиитэ суох уйа туттар баар ;»;. (көтөр эбэтэр чыгычаах) Иһэ эт, таһа таас, сыммыт.

4 сорудах/ (үрүн туруйаны туох диэн ааттыбытыт ? (монах)

5 сорудах/

Саамай кыра туруйа аата. – Красавка – танара туруйата.

Саамай улахан туруйа аата. Японскай.

Аан дойдуга хас туруйа көрүнгэ баарый.

Тугунан аһылыктаналларый.

Биһиги улууспутугар ханнык туруйалар кэлэн ааһалларый. – кыталык, тажа.

Дьыл ханнык кэмигэр кэлэллэрий. – Саас, ыам ыйыгар.

Дьыл ханнык кэмигэр собуруу көтөллөрүй – күһүн балажан ыйыгар.

Кыталык хайдах өгнөөх буоларый –

Саха сиригэр кинигэтигэр ханнык туруйалар киирэллэрий – кыталык, тажа туруйата, красавка-танара туруйата.

Туох биричиинэтиттэн көтөрдөр ахсааннара аһыйаан иһэрий

Кыталыктар ханна уйа тутталларый - күөллэр кытыларыгар, бадарааннаах сирдэргэ, күөллэр икки ардыларыгар.

ТҮМҮК.

Туруйалары харыстыабын, айылжабыт саамай кыраһыабай маанылаах көтөрдөрүн.

Биһиги айылжабытын кэрэ ырыаларынан уонна үгкүүлэринэн өссө киргэтэ турдуннар.